

КОНСТИТУЦИОННОЕ И АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

ӘОЖ 342.565

DOI: 10.54649/2077-9860-2021-1-36-42

А.А.Караев¹

**¹ з.ғ.к., Заңнама және құқықтық ақпарат институты,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан,
Каспий қоғамдық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: ali_agahan@mail.ru**

А.Р. Калимбекова²

**² з.ғ.к., Каспий қоғамдық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: akalimbekova@mail.ru**

«КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЗАҢ» ЖӘНЕ «ЗАҢ» ТҮСІНІКТЕРІН АЖЫРАТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ЗАҢ ШЫҒАРУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ БАҚЫЛАУ АЯСЫНДАҒЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС ӘЛЕУЕТІ

Аңдатпа

Мақалада заңдарды жіктеудің теориялық мәселелері және «заң» терминдерін кең және тар мағынада қолдану қарастырылған. Осы мәселелерді шешудегі Қазақстан Республикасының және шет елдердің тәжірибесіне назар аударылып, «заң», «конституциялық құқық» ұғымдарына және олардың ұлттық заңнамадағы орнына салыстырмалы құқықтық талдау жасалады. Парламенттің биліктің өкілді органы ретіндегі құзыретінің проблемасы зерттелуде. Сондай-ақ, Конституциялық Кеңестің қызметі және оның басқа органдардың актілеріне бақылауды кеңейту мүмкіндіктері қарастырылған. Конституциялық заң ұғымы мен оның мемлекеттің құқықтық жүйесіндегі мақсатына қатысты тұжырымдар жасалады және конституциялық заңдардың тізбесін, сондай-ақ реттелуі керек қоғамдық қатынастардың салаларын нақты көрсету қажет екендігі көрсетілген. сонымен қатар, Конституциялық Кеңестің құқықтық ұстанымдары Қазақстанның конституциялық-құқықтық ойының дамуына, одан кейінгі сындарлы ғылыми пікірталастардың негізін қалауға үлкен үлес қосуы мүмкін екендігі атап өтілді.

Түйінді сөздер: конституция, конституциялық бақылау, конституциялық кеңес, нормативтік құқықтық акт, өкілеттіктер, заңнама, тұжырымдама, конституциялық жауапкершілік, парламент, өкілеттіктер, билік тармақтары, атқарушы билік, заң шығарушы билік, заң шығарушы, конституциялық заң, заң.

А.А.Караев¹

**¹ к.ю.н., Институт законодательства и правовой информации
Республика Казахстан, Нур-Сұлтан,
Каспийский Общественный университет,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: ali_agahan@mail.ru**

А.Р. Калимбекова²

² к.ю.н., Каспийский Общественный университет, Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: akalimbekova@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ПОНЯТИЙ «КОНСТИТУЦИОННЫЙ ЗАКОН» И «ЗАКОН» И ПОТЕНЦИАЛ КОНСТИТУЦИОННОГО СОВЕТА В СФЕРЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ КАК ИНСТРУМЕНТА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические проблемы классификации законов и употребления терминов «закон» в широком и узком смысле. Обращается внимание на опыт Республики Казахстан и зарубежных стран при решении данных проблем и проводится сравнительно правовой анализ понятий «закон», «конституционный закон» и их месту в национальном законодательстве. Изучается проблема компетенции Парламента как представительного органа власти. Также рассматривается деятельность Конституционного Совета и его возможности распространения контроля на акты других органов власти. Сделаны выводы касательно понятия конституционного закона и его назначения в правовой системе государства и указывается на необходимость четко указать перечень конституционных законов, а также области общественных отношений, которые должны ими регулироваться, а также отмечается, что правовые позиции Конституционного Совета способны вносить весомый вклад в развитие конституционно-правовой мысли Казахстана, закладывать фундамент для последующих конструктивных научных дискуссий.

Ключевые слова: конституция, конституционный контроль, Конституционный Совет, нормативный правовой акт, органы власти, законодательство, концепция, конституционная ответственность, Парламент, полномочия, ветви власти, исполнительная власть, законодательная власть, законодатель, конституционный закон, закон.

А.А. Karaev¹

¹ candidate of law sciences,
the Institute of Legislation and Legal Information, Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan;
Caspian Public University, Republic of Kazakhstan, Almaty
E-mail: ali_agahan@mail.ru

А.Р. Kalimbekova²

² candidate of law sciences,
Caspian Public University, Republic of Kazakhstan, Almaty
E-mail: akalimbekova@mail.ru

THEORETICAL ISSUES OF DISTINCTIONS OF THE CONCEPTS CONSTITUTIONAL LAW AND "LAW" AND THE POTENTIAL OF THE CONSTITUTIONAL COUNCIL IN THE SPHERE OF IMPLEMENTING CONSTITUTIONAL CONTROL AS A TOOL FOR IMPROVING THE LEGISLATIVE PROCESS

Annotation

The article deals with the theoretical problems of the classification of laws and the use of the terms "law" in a broad and narrow sense. Attention is drawn to the experience of the Republic of Kazakhstan and foreign countries in solving these problems and a comparative legal analysis of the concepts of "law", "constitutional law" and their place in national legislation is carried out. The problem of the competence of the Parliament as a representative body of power is being studied. The activity of the Constitutional Council and its possibilities of extending control to acts of other authorities are also considered. Conclusions are made regarding the concept of a constitutional law and its purpose in the legal system of the state and it is indicated that it is necessary to clearly indicate the list of constitutional laws, as well as the areas of public relations that should be regulated by them, and it is also noted that the legal positions of the Constitutional Council can make a significant contribution to the development of constitutional –The legal thought of Kazakhstan, to lay the foundation for subsequent constructive scientific discussions.

Key words: constitution, constitutional control, Constitutional Council, normative legal act, authorities, legislation, concept, constitutional responsibility, Parliament, powers, branches of government, executive power, legislative power, legislator, constitutional law, law.

Заңнамада «заң» түсінігінің айқын анықтамасы болмағандықтан, бұл белгісіздікті тудырады және біздің пікірінше бір мәселе неғұрлым техникалық сипатқа ие. Дегенмен ол белгілі бір пікірталас тудырады. Бұл мәселенің теориялық тұрғыдан шешудің болмауы заңды сұрақ туғызды: Парламент қабылдаған барлық заң түрлері алдын-ала бақылау объектілері бола ала ма, және ҚР Конституциядағы 44-баптың 2-тармағында, 45-баптың 2-тармағында, 61-баптың 2-тармағында, 62-баптың 2-тармағында, 72-баптың 1-тармағындағы атап қолданылатын «заң» термині «конституциялық заңды» өз ішіне қоса ма?

Конституциялық Кеңес «Конституцияның аталған баптарында бекітілген заң категориясы кең мағынада қолданылады және сонымен қатар «конституциялық заң» ұғымын қамтиды» деп баса айтып, біршама айқындықты енгізе салды [1, 401–404 бб.]. Осыған сүйене отырып, жай және конституциялық заңдар да алдын-ала бақылау объектілері бола алатындығын мойындауға болады. Алайда, Конституциялық Кеңес өтініш пәнімен ғана шектеліп, мемлекеттің бүкіл құқықтық жүйесі үшін маңызды бірқатар мәселелерді шешілмей қалдырды.

Солай, заңдардың түсінігі мен классификациясы мәселесін қарастыра отырып, әртүрлі елдерде оның әр түрлі жолдармен шешілетіндігін атап өткен жөн. Мысалы, англосаксондық құқықтық жүйесі бар елдерде және оның әсеріне ұшыраған елдерде «заң» термині тар мағынада Парламенттің қоғамдық қатынастардың белгілі бір саласын реттейтін актісі ретінде ғана емес, сонымен қатар кең мағынада түсініледі. Сот қорғауына жататын кез-келген позитивті құқық нормалары ол ретінде танылады. Сонымен, заң нормативтік құқықтық актінің белгілерін жоғалтады және заңнама жүйесіне сіңіп кетеді. Осы топтағы елдерде қалыптасқан дәстүрдің арқасында заңдарды конституциялық және өзге заңдарға бөлу әлі күнге дейін жоқ. Сондықтан бұл елдердің конституцияларында конституциялық бақылау объектісі бола алатын нормативтік актілердің тізімі жоқ.

Көптеген еуропалық елдерінде, керісінше, конституциялық заңнама жүйесінде конституциялық (Францияда - органикалық) заңдарға да, әдеттегі заңдарға да маңызды орын

беріледі. Заңнама оларды қабылдау тәртібін, реттелетін қатынастардың аясын, сондай-ақ конституциялық емес деп тану тәртібін реттейді. Конституциялар конституциялық бақылау органдарының құзыретінен осындай күші бар заңдардың немесе актілердің жеке-леген түрлерін тікелей алып тастайтын елдер бар. Мысалы, Түркияда бұған республиканың құрылуы кезінде қабылданған заңдар, сонымен қатар заң күші бар және төтенше және әскери жағдай кезінде шыққан декреттер жатады.

ТМД мемлекеттерінде - Әзірбайжан, Ресей және т.б., конституциялық заң классикалық мақсаттылығына ие және тек Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізу үшін қолданылады. Өзбекстанда Конституцияны реттеу функциясынан басқа конституциялық заңдар басқа да маңызды қатынастарды реттейді. Тәжікстанда Конституцияны түсіндіру актілері де осындай деп танылады. Қырғызстанда конституциялық деңгейде конституциялық заңдар жүйесі және олармен реттелетін қатынас салалары да нақты анықталған. Сонымен, заңдардың құқықтық табиғаты мен мақсаты, көріп отырғанымыздай, барлық жерде бірдей емес болып келеді. Конституциялық практикаға конституциялық заң түсінігін енгізудің себептерін қарастыра отырып, ғалымдар мұны егемен мемлекеттердің заң шығарушыларының мемлекет өміріндегі кейбір мәселелердің маңыздылығын атап көрсетуге деген ұмтылысымен байланыстырады, ал білікті көпшіліктің талабы – осы тәсілдің теңдестірілуін қамтамасыз етуі қажет [2, 32 б.].

Қазақстан Республикасының заңнамасында «заң» термині жалпылама ұғым ретінде бекітілген. Конституция олардың арасында конституциялық заңдарды ажыратып көрсеткенімен, олардың түрлері бойынша нақты жіктеме бермейді және олармен реттелетін қатынастардың аясын жан-жақты анықтамайды. Қазақстан Республикасының Парламенті өкілеттіктері Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабының шеңберімен қатаң шектелген парламенттер тобына жатады. Барлық өзге мәселелер басқа мемлекеттік органдардың актілерімен реттеледі. Сонымен, егер Парламент конституциямен оның қарауына жатпайтын мәселелерді реттейтін заң қабылдаса, онда осындай заңды

заң мазмұны тұрғысынан емес, керісінше, парламенттің өз құзыреті шектеріне сәйкестігі тұрғысынан Конституцияға сәйкестігіне тексеруге болады.

Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан ұтымды парламентаризм тұжырымдамасы заң шығару құзыреті саласындағы өкілетті биліктің шектелуін болжайды. Парламенттер мемлекеттік биліктің жоғарғы органдары ретінде қарастырылатын елдерде, керісінше, заң шығару құзыреті шегінде конституциялық шектеулер жоқ. Осыған байланысты, қабылданған заңның тағдыры әр түрлі шешіледі. Мәселен, мысалы, неміс зерттеушілерінің пікірінше, Германияда нормативті актіні шығарудың өзі осындай даудың пәні болуы мүмкін. Дауды қарау нәтижесінде Конституциялық Сот нормативтік актіні жарамсыз деп тани алмайды, бірақ нормативтік акт шығарған өзге тараптың іс-әрекеттерінің конституциялылығына шағым келтіруші тараптың өкілеттіктердің бұзылуын анықтауға ғана құқылы [3, 32 б.]. Мұндай прецеденттердің болмауына байланысты Қазақстанда мәселе қалай шешілетініне жауап беру қиын. Осылайша, заңдар түрлерінің мәселесі және оларға конституциялық бақылау орнату мүмкін болуы егжей-тегжейлі және жан-жақты талдауды қажет етеді. Конституцияда заң түрлерін жіктеуге қатысты нақты және айқын айырмашылықтардың болмауы жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін.

Академик М.Т. Баймаханов құқықтық даму мәселелерін талдай отырып, «Конституция, құқықтық пирамиданың шыңын алып жатып, оның төменгі деңгейлерімен ажырамас байланысты. Көбінесе мұндай аралық буындар конституциялық заңдар болып табылады, олар оған нақтырақ және егжей-тегжейлі көрініс береді» деп атап кетеді. Бұл заңдар Қазақстан, Ресей Федерациясы және кейбір басқа мемлекеттердің заң шығармашылық тәжірибесінде берік орнықты.

Сонымен бірге (Конституциялық Кеңестің қаулысы қабылданғанға дейін) заңды конституциялық деп тануда бір критерий қолданылды - ол Конституцияның өзінде осылай аталған ба. Бұл критерий формальды, оны материалдық белгілермен және негіздермен толықтырған жөн. Қалай да болса, реттеу пәні және қабылдау процедурасы бойынша конституциялық заңдар да Конституция мен жай заңдар арасында аралық позицияны алды» [4, 29-30 бб.].

Қазақстандық ғалым В.Д. Шопин пікірінше «кеңестік кезеңдегі заң әдебиеттерінде конституциялық заңдардың құқықтық табиғаты мен типологиясын анықтауға әр түрлі көзқарастар болды. Сонымен қатар, құқықтанушылар конституциялық заңдарды Конституцияға тікелей іргелес, онымен бірге реттеудің ортақ пәні, ерекше мәні бар, сол себепті жай заңдармен салыстырғанда құқық жүйеде жоғары позицияны иеленетін заңдар ретінде бірауыздан сипаттаған» [5, С. 99]. Сонымен қатар, «конституциялық және органикалық заңдар белгілі бір деңгейде бірдей» деген көзқарас бар.

Бұл көзқарасты профессор С.А. Табанов ұстанды, оның айтуынша «конституциялық заңдар ұғымының кеңеюі, ең алдымен, оған органикалық заңдардың енуіне байланысты болды» [6, 25–26 бб.].

Осылайша, жоғарыда айтылғанның негізінде кейбір қорытынды жасауға болады. Ең бастысы, *конституциялық заң* ұғымы мен оның мемлекеттің құқықтық жүйесіндегі мақсатын анықтау қажет.

«Құқықтық актілер туралы» Заңда [7] нақты анықтама берілмейді, олар ретінде Конституцияда конституциялық деп аталған және Қазақстан Республикасы Конституциясының 62-бабының 4-тармағында белгіленген тәртіппен қабылданған заңдар деп атайды. Кең таралған көзқарастар бойынша Конституцияда тікелей аталған мәселелер бойынша ең жоғары мемлекеттік билігін жүзеге асырумен байланысты ең маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін заңдар осындай конституциялық заңдар деп танылады.

Конституциялық заңның санаттары туралы мәселені қарастыра отырып, оның формальды белгілерін бөліп көрсету қажет: ерекше заң күші, қабылданудың ерекше тәртібі, реттелетін қатынастардың ерекше аясы.

Конституцияның 54 баптың 1-тармағына сәйкес конституциялық заңдар мәселелерді алдымен Мәжілісте, содан кейін Сенатта дәйекті түрде қарау арқылы қабылданады және «негізінен ең маңызды, әлеуметтік тұрғыдан маңызды қоғамдық қатынастарды институционалды рәсімдеуге арналған» [8, 18 б.]. Бұл тәсіл конституциялық заңдардың басқа нормативтік актілермен салыстырғанда конституциялық заңнама жүйесінде жоғары орынды қамтамасыз етеді.

Заңнама жүйесінде олар Конституция мен қолданыстағы заңдардың арасын-

да орналасқан, «олардың байланыстары иерархиялық сипатта болады, оның ережелерін толықтырады және нақтылайды» [9, 100 б.]. Конституциялық заңдарды қабылдау қажеттілігі олардың конституциялық нормаларды толықтыратындығына және дамытатындығына байланысты, олардың кейбіреулері қысқаша атап көрсетілген және мазмұны бойынша түсініксіз, тек негізгі ережелерді бекітеді, көбінесе декларативті сипатта болады. Сонымен, конституциялық заңдар заңдардың ерекше категориясы ретінде олардың мәні мен мазмұнын ашатын конституциялық нормалармен тығыз және органикалық байланыста болады.

Осыған сүйене отырып, «заң» және «конституциялық заң» түсініктердің мемлекеттің құқықтық жүйесінде әр түрлі құқықтық сипаты мен мақсаты бар екені сөзсіз. Бұл актілерді қабылдаудың саны мен рәсімдері әр түрлі ғана емес, сонымен қатар олардың құқықтық мәні, заңды күші және реттеу объектілері де түрлі болып келеді. Осыдан қарайтын болсақ, олар Конституцияда да өзгеше болуы керек.

Осыған байланысты конституциялық заңдардың тізімін, сондай-ақ олармен реттелуге тиісті қоғамдық қатынастардың облыстарын нақты көрсету қажет. Бұл мәселенің шешілмеуі іс жүзінде Парламенттің Конституциялық Кеңестің біраз ықпалымен, өзінің заң шығару құзыретін кеңейтуіне әкеледі.

Мысалы, 2000 жылы 27 маусымда «Тұңғыш Президент туралы» ТМД елдерінің конституциялық тәжірибесінде баламасы жоқ Заң қабылданды [10], ол конституциялық деп белгіленді, оны қабылдау кезінде ол үшін сол кезде құқықтық немесе саяси қажеттілік болмады. Кейінірек, заң «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті - Елбасы» деп атала басталып, мемлекет басшысына арнайы конституциялық мәртебесін және иммунитетін беріп қойды.

Прецедент - бұл заң Президент қол қойылмай, күшіне енген, бұл «Республиканың заңдары Республика Президенті қол қойғаннан кейін күшіне енеді» делінген Қазақстан Республикасы Конституциясының 62-б. 2-тармағына қайшы келеді.

Сондай-ақ конституциялық заңның ерекшелігі оның формальды түрде біртұтас Конституция құрылымына енбеуінде, бірақ маңыздылығы жағынан оған жақын болуында. Сонымен қатар, ресейлік ғалымдар айтуынша «Конституцияның ережелерін дамытатын конституциялық заңдар оның құқықтық реттеу

аясын кеңейтпеу қажет және конституциялық реттеуді осы нақты тарихи кезеңде ықпал ету орбитаға кірмеген қоғамдық қатынастардың облыстарына таратпауы керек» [11, Б.75]. Осылайша, конституциялық заңдардың қоғамдық қатынастарды реттеудегі маңыздылығын мойындай отырып, олардың мазмұны Конституциялық Кеңестің бақылауында болуы да қисынды.

Конституциялық Кеңестің бақылауында болмайтын референдумда қабылданған заңдарды арнайы топқа бөліп көрсету қажет сияқты, өйткені олар тікелей демократияның бір формасы - халықтық егемендік қағидатын жүзеге асырудың тәсілдерінің бірі болып табылады. Оларға сондай-ақ Президенттің ветосы таралмайды, өйткені заңнамаға сәйкес референдумда қабылданған шешім Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті болып табылады және Президенттің актілерімен немесе республикадағы мемлекеттік органдардың актілерімен расталуы қажет етпейді. Референдумда қабылданған шешім мен республиканың Конституциясы, конституциялық заңдары, заңдары мен басқа да нормативтік құқықтық актілері арасындағы сәйкессіздік оларды референдумда қабылданған шешімге сәйкестендіру арқылы жойылады [12].

Дербес тобын Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабының 7-тармағында көрсетілген тәртіппен қабылданған заңдар құруы керек, яғни ұсынылған заң жобасын қабылдамау және Үкіметке сенім мәселесін көтерумен байланысты. Бүгінгі күні Қазақстанда бірнеше осындай заңдар қабылданды («Қазақстан Республикасында азаматтарды зейнетақымен қамсыздандыру туралы», «Қазақстан Республикасының Жер кодексі» және т.б.). Олардың ерекшелігі - оларды дауыс берусіз (яғни белгілі бір дәрежеде Парламенттің қатысуынсыз) қабылданады. Алайда, бұл заңдарды алдынала конституциялық бақылаудан өткізе салуға, оларға қатысты veto құқығын қолдануға болады. Сонымен бірге Конституциялық Кеңес заңдардың әр түрін біріктіріп, өзара араластыра отырып, Президенттің бүкіл заң шығару процесін бақылауға формальды құқығын белгілейді.

Біздің ойымызша, осы мәселедегі сәйкессіздіктерді жою үшін әлемдік заңнамалық практикадан үлгі алу керек, мұнда негізінен заңдардың үш санаты қолданылады: конституциялық, органикалық және жай. Бірінші түрі, классикалық мақсаттылығына

ие және тек Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізу үшін қолданылады. Бұл ереже бүгінде әлемнің көптеген елдерінде бар. Екінші түрі Конституция нормалары негізінде қабылданады және қоғамдық қатынастардың маңызды аспектілерін реттеуге арналған. Үшінші түрі - қоғамдық қатынастардың органикалық заңдардың нормаларымен қамтылмаған, бірақ Парламенттің заңнамалық аясына енгізілген сфераларын реттейді.

Кейде конституциялық соттар бақылаудың осы түрінде жай фактілерді тұжырымдаумен шектелмейді. Көбіне олардың қызметінің құқықтық салдары «трансформациялық бастама құқығын» жүзеге асыру болып табылады, оның мәні заңнамадағы олқылықтарды толтыру және Конституцияның бұзылуына кері әрекет ету құқығы ғана емес, сонымен бірге билікке шағымдану мүмкіндігі. Біздің ойымызша, осындай жағдайларда мұндай бастама мемлекеттік органдарға енгізілуі қажетті және барлық кейінгі процедураларға қажет нақты мерзімдер кезеңдерін көрсетіліп, Конституциялық Кеңеске заңнамалық ұсыныстар енгізу құқығы берілуі керек (ол үшін Кеңес құрылымында заң шығармашылық бастамалар, ұсыныстардың тәуелсіз бөлімі құрылуы керек).

Конституциялық Кеңес қызметіндегі тәуелсіз орынды басқа органдардың актілеріне бақылауды тарату мүмкіндігі алады. Сонымен, Конституцияға сәйкес алдын ала конституциялық бақылау Парламенттің палаталары қабылдаған заңдарға (қаулыларға) қатысты ғана мүмкін болады. Конституциялық Кеңестің бұл саладағы қызметі ең алдымен заң шығарушы билікті «тежеуге» бағытталған (бірақ егер заңдардың негізгі «жеткізушісі» Үкімет болса, онда Кеңес атқарушы билікті де белгілі бір дәрежеде тежейді). Президенттің немесе Үкіметтің актілеріне келетін болсақ, заңнама оларды алдын-ала тексеру көздемейді. Дегенмен келісу рәсімі құқықтық жүйесі үшін пайдалы болар еді. Алайда мұндай актілерді республика соттарының шағымдары негізінде кейінгі бақылау тәртібімен тексеруге болады. Мұндай тәжірибе бүгінде тек Қазақстанда ғана емес, басқа мемлекеттерде де байқалады.

Конституциялық Кеңестің шектеулі құзыреті конституциялық бақылаудың негізінен күшті президенттік басқару нысанның мүдделері үшін құрылғандығымен және оның өкілеттіктері рационалды парламентаризм тұжырымдамасымен айтарлықтай сәйкес келетіндігімен түсіндіріледі, оның басталуы

1995 жылғы Конституцияны қабылдаумен байланысты. Бұл үрдіс болашақта да жалғасуы мүмкін.

Сонымен бірге заң шығару орган актілеріне бақылау оның мәртебесіне «нұқсан» келтіреді, себебі президент пен үкімет актілері алдынала бақылауға жатпайды, бұл Конституциялық кеңестің құқықтық жүйе тұрақтылығын қамтамасыз етілуіне жәрдемдеспейді.

2007 жылғы мамырда Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізілгеннен кейін алдын-ала бақылау объектілері бола алатын заңдардың тағы бір дербес тобы пайда болды. Сонымен, Конституцияның 55 баптың 5-тармағы Сенатқа өкілеттіктерінің мерзімінен бұрын тоқтатылуына байланысты Мәжілістің уақытша болмаған кезеңде конституциялық және басқа заңдар қабылдауға қатысты Парламент функциясын сеніп тапсырды. Осыған сүйене отырып, Сенат қабылдаған заңдардың конституцияға сәйкестігі де тексеріледі деп болжауға болады.

Заңдардың конституцияға сәйкестігін анықтауда Кеңестің «белгілі бір монополияға» ие екендігін ескере отырып, бақылау процедурасы заң шығарушының еркі, қоғамдық-саяси ахуал, заң қабылдану жағдайлары, оның мазмұны мен дамуының осы тарихи кезеңіндегі маңызы, доктриналық тәсілдері, сыбайлас жемқорлық қабілеттілігі, құқықтық салдары және басқа нақты жағдайларды ескере отырып, аналитикалық ақпаратқа тереңірек сүйенуі керек.

Әр түрлі тәсілдерін қолдану Кеңеске алдын-ала бақылаудың неғұрлым жоғары деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде түпкілікті шешімдер қабылдау кезінде мүмкін болатын тәуекелдерді азайтуға және оны деструктивті сыннан қорғауға мүмкіндік береді.

Кеңестің құқықтық ұстанымдары Қазақстандағы конституциялық-құқықтық ойдың дамуына үлкен үлес қоса алады, кейінгі конструктивті ғылыми пікірталастарға негізін қалады.

Осыған байланысты Конституциялық Кеңес құқықтық идеялардың «ұстаханасына», қуатты ғылыми-құқықтық орталыққа айналуы керек, онда заң шығару процесіне қатысушыларды тәртіпке келтіре алатын, олардың Конституцияға деген құрметін дамытатын прогрессивті құқықтық өнімдер «әзірленеді» және олардың көзқарастары мен әрекеттерін демократиялық конституционализм дәстүрлеріне бағыттау жүзеге асырылады.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Сборник нормативных постановлений Конституционного Совета Республики Казахстан. – Астана: Дом печати «Эдельвейс», 2003. – С. 401–404.
2. Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность: Учебное пособие. – М.: Юрид. издат. дом, 1997. – С. 32.
3. Штайнбергер Х. Современный немецкий конституционализм. – М., 1994. – С. 32.
4. Баймаханов М.Т. О некоторых формах воздействия Конституции на развитие и функционирование текущего законодательства // Право и государство. – 2001. – № 1. – С. 29–30.
5. Шопин В.Д. Конституционные законы Республики Казахстан: Материалы научно–практической конференции: Законотворческий процесс в РК: состояние и проблемы. – Алматы, 1997. – С. 99.
6. Табанов С.А. Систематизация как важнейшая форма совершенствования законодательства: теория и практика Республики Казахстан: Автореф.... докт. юрид. наук: 12.00.01. – Алматы, 1999. – С. 25–26.
7. «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы // <https://online.zakon.kz> (2017 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша).
8. Арабаев А. Становление конституционного законодательства суверенной Кыргызской Республики: Автореф.... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Бишкек, 2001. – С. 18.
9. Шопин В.Д. Конституционные законы Республики Казахстан: Материалы научно–практической конференции: Законотворческий процесс в РК: состояние и проблемы. – Алматы, 1997. – С. 100.
10. «Тұңғыш Президент туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы // <https://tengrinews.kz/zakon> (2017 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша).
11. Морозова Л.А. Конституционное регулирование. – М.: Юридическая литература, 1985. – С. 75.
12. «Республикалық референдум туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы // <http://www.zakon.kz> (2017 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша).

References:

1. Sbornik normativnykh postanovleny Konstitutsionnogo Soveta Respubliki Kazakhstan. – Astana: Dom pechati «Edelveys», 2003. – S. 401–404.
2. Avakyan S.A. Konstitutsiya Rossii: priroda, evolyutsiya, sovremennost: Uchebnoye posobiye. – M.: Yurid. izdat. dom, 1997. – S. 32.
3. Shtaynberger Kh. Sovremenny nemetsky konstitutsionalizm. – M., 1994. – S. 32.
4. Baymakhanov M.T. O nekotorykh formakh vozdeystviya Konstitutsii na razvitiye i funktsionirovaniye tekushchego zakonodatelstva // Pravo i gosudarstvo. – 2001. – № 1. – S. 29–30.
5. Shopin V.D. Konstitutsionnye zakony Respubliki Kazakhstan: Materialy nauchno–prakticheskoy konferentsii: Zakonotvorchesky protsess v RK: sostoyaniye i problemy. – Almaty, 1997. – S. 99.
6. Tabanov S.A. Sistematizatsiya kak vazhneyshaya forma sovershenstvovaniya zakonodatelstva: teoriya i praktika Respubliki Kazakhstan: Avtoref.... dokt. yurid. nauk: 12.00.01. – Almaty, 1999. – S. 25–26.
7. «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы // <https://online.zakon.kz> (2017 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша).
8. Arabayev A. Stanovleniye konstitutsionnogo zakonodatelstva suverennoy Kyrgyzskoy Respubliki: Avtoref.... kand. yurid. nauk: 12.00.02. – Bishkek, 2001. – S. 18.
9. Shopin V.D. Konstitutsionnye zakony Respubliki Kazakhstan: Materialy nauchno–prakticheskoy konferentsii: Zakonotvorchesky protsess v RK: sostoyaniye i problemy. – Almaty, 1997. – S. 100.
10. «Тұңғыш Президент туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы // <https://tengrinews.kz/zakon> (2017 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша).
11. Morozova L.A. Konstitutsionnoye regulirovaniye. – M.: Yuridicheskaya literatura, 1985. – S. 75.
12. «Республикалық референдум туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы // <http://www.zakon.kz> (2017 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша).